

СЛОВОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЛОГІЗМІВ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Галина Гримашевич

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української мови та методики її навчання,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
e-mail: h_hrymashevych@ukr.net*

Російсько-українська війна – основний екстралінгвальний чинник, який зумовив дві основні тенденції розвитку сучасної лексикології – неологізацію та неосемантизацію лексики, що значною мірою актуалізувало словотворчість українців, адже сьогодні мова, за словами С. Гриценко, актуалізувала одну з провідних своїх функцій – стала ідентифікатором національної належності, маркером, що визначає «свого» і «чужого» в російсько-українській війні [4, с. 10]. Нові слова, які з'явилися як у військовому лексиконі, так й увійшли до лексичного складу мовлення українців загалом, відображають особливості мовомислення українців, їхній світогляд, позицію щодо російського вторгнення, національну слово- та мовотворчість, свідчать про активність словотвірних процесів, адже для номінації явищ, предметів, осіб, дій, актуалізованих у період війни чи новостворених, виникають слова, утворені за законами української мови.

З огляду на зазначене сучасні мовознавці (О. Андріяшко, М. Бойко, О. Бойко, І. Вітюк, Г. Вусик, Р. Галицька, А. Гладченко, Л. Гмиря, Т. Горохова, М. Графінська, Ю. Грицевич, С. Гриценко, О. Деркачова, В. Заскалета, Ю. Жак, І. Житар, А. Зан, І. Козинець, О. Кирилюк, С.Климович, Ж. Колоїз, О. Комарова, Т. Кремінь, Л. Кухарук, С. Кухарьонук, В. Ліпич, Т. Матвійчук, Т. Мележик, Н. Павлик, Г. Сюта, В. Хмельницька, Н. Щербій та ін.) порушують різноаспектні проблеми функціонування неологізмів періоду російсько-української війни, спорадично звертаючись і до словотвірних процесів, які пронизують цей пласт лексики.

Мета нашої розвідки – проаналізувати способи словотворення неологізмів російсько-української війни, які демонструють словотворчий потенціал досліджуваних лексем.

Джерелами дослідження слугували напрацювання українських лінгвістів в означеній царині, матеріали соцмереж та засобів масової комунікації (зафіксовано близько 500 одиниць), сучасні лексикографічні електронні видання [1; 2; 5; 7], монографія М. Степаненка [10].

Зібраний матеріал дає підстави стверджувати, що досить активно нові слова утворюються суфіксальним способом як найбільш продуктивним в українській мові загалом. Мотиваторами для неологізмів-дієслів та іменників, утворених суфіксальним способом, передовсім є прізвища відомих українців: *залужнити* (Залужний), *кімити* (Кім), *притулити* (Притула), *подолякати* (Подоляк), громадсько-політичних діячів інших країн: *дудати* (Дуда), *байденкувати*, *байденування* (Байден), *шольцнути*, *шольцити* (Шольц), *макронити* (Макрон), *меркелювати* (Меркель), *трампування* (Трамп), *джонсонування* (Джонсон), *путіноїд* (путін), *шойгувати* (Шойгу), *кадирити* (Кадиров), значно рідше – аббревіатури (*ООНити*, *зсуїст(-ка)*), топоніми (*українити*, *заукраїнено*) чи апелятиви (*мамкувати*, *могилити*, *донатити*, *мінусувати*, *ухилянн*) та ін.

З-поміж усіх неологізмів активно функціують дієслова, утворені префіксальним способом, оскільки вони дають змогу відтворити рух, дію, наступальність, результативність, утворюють форму dokonаного виду, що свідчить про завершену дію. Перевага префіксального способу саме в царині дієслова загалом підтверджує думки дериватологів щодо активності цього способу творення насамперед у цій частині мови. Найбільш продуктивними для утворення дієслів стали префікс **від-** (варіант **од-**): *відбандерити*, *відхаймарсити*, *одбайрактарити*, *одчорнобаїти*, *одперенити*, *одкіянити*, *одкатюжити*, *відсалопетити* *відвухсотити*, *відкобзонити*, *відЗСУшити*, **за**: *загарпунити*, *заджевелінити* (*заджевелинити*), *забайрактарити*, *застінгерити*, *захаймарсити*, *заенлоїти*, *заЗеСуУшити*, *заарестовити*,

загарпнути, задвохсотити, затрьохсотити, менш уживані форманти дез-: дезактивувати, де-: дестабілізувати; про-: промакронити, на-: наволонтерити. Водночас префіксальні деривати спостерігаємо й у царині іменника: недо-: недофюрер, недоімперія, де-: деукраїнізація денацифікація, дебандеризація.

Спорадично фіксуємо неолексеми, утворені за допомогою складносуфіксальних способів, зокрема префіксально-суфіксального: відбородянити, відірпеніти (відірпенити), відкіянити, відкатюжити, відчорнобайти, наГостомеляти, перегостомелити, які мотивовані назвами міст, заджевелінити, забайрактарити, в основі мотивації яких – назви протитанкового ракетного комплексу та літального апарата; суфіксально-постфіксального: орбанутися, порошенились, мотиваторами для яких стали прізвища.

У царині неологізмів війни фіксуємо низку складних слів, утворених лексико-синтаксичним способом (зрощення): затридні, двітринеділі, тристаграм, двадцятьчотиригодини, дебахнуло, Боневтік, Янелох, Кращебвтік; Бульбафюрер, частина з яких оформлена в російській фонетичній традиції: аналоговнєт, потєрьнєт, іхтамнєт, адіннарод (адіннарод), рускіймір, какаяразніца, мижєбратья, за допомогою юкстапозиції: інтернет-війська, ТікТок-війська (тікток-війська), кіберкозаки, кіберпартизани, кібервійна, пуглернет, путінфєришєсєр, є-могила, композиції: байдєнотєранія, літакопад, бандєромобіль, бандєросмузі, бульбозавр, свинособаки, звіроїдіоти, свиноруси, бидлостан, бидломаса, русофашисти, орконаселєння, Путіностан, Скрєпостан, Лантєстан.

Лексико-семантичний спосіб творення – один із визначальних для неологізмів періоду російсько-української війни, оскільки ним утворено низку апелятивів: бавовна ‘вибухи на росії та тимчасово окупованих територіях’; бандєроль ‘посилка з України (мертвий окупант у мішку)’, дискотека ‘бойові дії’; орки ‘російські окупаційні війська, що вдерлися в

Україну’, пакети ‘тіла мертвих росіян’; приліт ‘влучання ракети чи її уламків у якісь об’єкти’; прихід, смс-ка ‘влучання ворожої ракети чи снаряда в що-небудь; град ‘реактивна система залпового вогню’; аватар ‘рашистський військовий, який зловживає алкоголем’; п’ятисотий ‘відмовник або дезертир на росії’; зеленка ‘кущі, чагарники, лісиста місцевість’; мінус (виходи) ‘боєприпаси, які запускають у напрямку противника’; баклажан ‘ракета до американської реактивної артилерійської системи «M142 HIMARS»’; мопед ‘жартівлива назва іранських дронів-камікадзе «Шахед-136»’; олівці боєприпаси для артилерійських систем залпового вогню; коробка ‘автомобіль, який використовується для виконання бойових завдань на прифронтовій території’; смажити, засмажити ‘вбити ворога в тій техніці, на якій він прибув на територію нашої країни’; вата ‘прибічники офіційної риторики кремля’ та ін.

Лексико-семантичний спосіб (часто з ономатизацією) спостерігаємо в назвах різноманітного озброєння, про що свідчить список словесних назв українського озброєння [9]: «Валерія» – станція радіотехнічної розвідки та пасивної локації; «Лелека» – безпілотний літальний апарат (докладніше див: [3]).

У списку аббревіатур і скорочень з військової справи [8] вміщено понад 1800 одиниць, які підтверджують продуктивність аббревіатурного способу словотворення, репрезентанти якого не тільки функціують у середовищі військових, а й активно входять до лексикону багатьох українців напр.: АЗР (артилерійська звукова розвідка), БЛР (безпілотний літак-розвідник), ЗРК (зенітний ракетний комплекс), РЕБ (радіоелектронна боротьба), БПЛА (безпілотний літальний о’єкт), СЗЧ (самовільне залишення частини) та ін.

Спорадично відзначаємо слова, утворені за допомогою універбації: гуманітарка (гуманітарна допомога), волонтерка (волонтерська допомога), контамінації: путлер, путіночет, ліліпутін, Кімолаїв.

Водночас зауважимо, що нові слова демонструють свою словотворчу активність, оскільки часто стають мотиваторами для утворення інших

лексем: *дебахнуло – дебахнулько, іхтамнєт – іхтамнєтити, аналоговнєт – аналоговнєтити, макронити – промакронити кобзонити – відкобзонити, бавовна – бавовнятко, зсуїст – зсуїстка, ЗСУшити – відЗСУшити*

Отже, усе зазначене вище підтверджує думку В. Ліпич про те, що з початком російської збройної агресії проти України задля позначення нових реалій з'явилися слова, які яскраво характеризують дійсність воєнного часу, передають внутрішній стан і ставлення членів суспільства до війни та актуальних подій [6]. Водночас неологізми періоду російсько-української війни демонструють словотворчий потенціал, стаючи мотиваційною базою для утворення низки нових слів передовсім суфіксальним та префіксальним способами. Крім того, неологізми війни відображають активність народного словотворення, специфіку мотиваційної бази неолексем, в основі якої досить часто антропоніми та топоніми, актуалізовані у воєнний період, засвідчують продуктивність суфіксального, префіксального, префіксально-суфіксального, лексико-семантичного (семантичного), лексико-синтаксичного (зрощення) способів словотворення, композиції, юкстапозиції та аббревіації. Інші способи творення неолексем війни (контамінація, універбація, суфіксально-постфіксальний) демонструють периферійність. З огляду на те, що, на жаль, російсько-українська війна досі триває, кількість нових слів буде зростати, а це передбачає їх подальше вивчення з різних позицій, зокрема й зі словотвірної.

Список використаних джерел:

1. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovnyk-neologizmiv-ukrayinskoyi-movy/> (дата звернення: 21.02.2025].
2. Васютинський В. О., Горностай П. П., Губеладзе І. Г., Найдьонова Л. А., Слюсаревський М. М., Чуніхіна С. Л. Термінологічний словник російсько-української війни / за ред. М. М. Слюсаревського; упоряд. С. Л. Чуніхіна. Київ, 2022. 20 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp->

<content/uploads/2022/04/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-1.pdf>

3. Гримашевич Г. І. Семантичні неологізми періоду російсько-української війни. *Лінгводидактичні та філологічні студії в умовах викликів сьогодення (до Дня Соборності України): збірник матеріалів Міжрегіонального науково-методичного online-семінару викладачів та здобувачів вищої освіти, 22 січня 2025 р.* / За заг. ред. К. Я. Климової. Житомир : Поліський національний університет, 2025. С. 79–88.

4. Гриценко С. П. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2022. Вип. 2 (32). С. 9–13.

5. Жаргон та неологізми. Як війна збагатила словниковий запас українців. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zhargon-ta-neologizmi-k-viyna-zbagatila-slovnkoviy-1676393294> (дата звернення: 22.02.2025).

6. Ліпич В. М. *Процеси неологізації в українському воєнному дискурсі.* <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/51665/1/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-13-15.04.23.pdf#page=418> (дата звернення: 24.02.2025).

7. Нові слова та звороти, що ввійшли в ужиток з початком війни. URL: <https://vseosvita.ua/news/novi-slova-ta-zvoroty-shcho-vviishly-v-uzhytok-z-pochatkom-viiny-73926.html> (дата звернення: 23.02.2025).

8. Список_аббревіатур_і_скорочень_з_військової_справи. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%> (дата звернення: 21.02.2025).

9. Список_словесних_назв_українського_озброєння. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 22.02.2025).

10. Степаненко М. І. Політика і війна: закономірності та парадокси мовного розвитку (2022–2023 рр.): монографія. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2024. 804 с.